

Галина АРТАМОНОВА

РЕАЛІЇ РИНКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Проаналізовано структуру та динаміку ринку фармацевтичних товарів у посткризовий період в Україні. Виявлено проблеми, що гальмують його розвиток. Надано пропозиції щодо вдосконалення законодавчої бази регулювання вітчизняного фармацевтичного ринку.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, лікарські засоби, генерики.

Ринок фармацевтичних товарів характеризується складністю та поліфункціональністю і входить до п'яти найприбутковіших галузей світової економіки. Це пояснюється специфікою лікарських засобів як товару, попит на який не залежить від політичних, а інколи й економічних чинників. Темпи зростання світового ринку цієї продукції становлять 5–10 % щорічно [1].

Тенденцією до активного розвитку характеризується й вітчизняний фармацевтичний ринок. За обсягами він посідає друге місце серед країн СНД після Росії й порівняно з іншими сферами економіки демонструє стабільність і динамічність. Сорок відсотків усіх інвестицій в Україну надходять до фармацевтичної промисловості, яка перебуває на п'ятому місці серед тридцяти найбільш сприятливих об'єктів для інвестування. У багатьох розвинених країнах витрати на ліки на 1 людину перевищують у десятки разів витрати українського споживача, який витрачає щорічно майже 37 доларів США, а, наприклад, латвійський – 200, американський – 900 [1].

Проблеми розвитку фармацевтичного ринку постійно досліджуються зарубіжними й вітчизняними науковцями [2–6]. Однак багато питань щодо його поточного стану й перспектив залишаються невирішеними, особливо у посткризовий період. Фінансово-економічна криза посилила низку негативних тенденцій, зокрема, підвищення цін на

лікарські засоби, переважання імпорتنих ліків над вітчизняними, відсутність преференцій для національних виробників. Саме тому питання формування, регулювання виробництва та обсягу продажів лікарських засобів у післякризовий період є актуальними.

Мета статті – виявити нагальні проблеми розвитку ринку фармацевтичних товарів в Україні та надати пропозиції щодо їх нівелювання.

Український ринок фармацевтичних товарів складається із двох сегментів – госпітального та роздрібного. Останній посідає домінуючу позицію як у грошовому, так і в натуральному вираженні, а госпітальний – лише 10 % (табл. 1) [7].

Таблиця 1

**Роздрібний і госпітальний сегменти
фармацевтичного ринку України в 2011 р. [7]**

Показник	Роздрібний сегмент				Госпітальний сегмент			
	обсяг, тис. доларів США	приріст, %	обсяг, тис. од.	приріст, %	обсяг, тис. доларів США	приріст, %	обсяг, тис. од.	приріст, %
Лікарські засоби	2 470 647	13.2	1 204 550	-2.3	225 963	-7.61	60 279	-23.09
Вироби медичного призначення	157 201	11.0	534 098	-3.3	28 314	-9.66	109 479	-27.49

Зниження госпітальних продажів пояснюється тим, що держава повністю не забезпечує ліками медичні установи, і фармацевтичний ринок регулюється винятково споживачем.

На сьогодні вітчизняний фармацевтичний ринок за кількісним складом лікарських засобів залишається імпортозалежним (табл. 2).

Таблиця 2

Кількісний склад лікарських засобів (станом на 12.03.2012 р.) [7]

Група лікарських засобів	Вітчизняні	Імпорتنі	Разом
Звичайні лікарські засоби			
<i>In bulk</i>	160	924	1 084
ГЛЗ	2 983	7 838	10 821
Субстанція	209	1 078	1 278
Фасовка з <i>in bulk</i>	305	113	408
Імунобіологічні препарати			
<i>In bulk</i>	1	34	35
Діагностичні	8	3	11
Лікувальні	78	57	135
Лікувально-діагностичні	4	0	4
Лікувально-профілактичні	44	69	113
Профілактичні	23	64	87
Субстандарт	2	1	3
Субстанція	2	9	11
Разом	3 819	10 190	14 009

Найбільшими країнами-постачальниками фармацевтичної продукції в Україну є Німеччина, Індія, Угорщина, Словенія, Франція, Росія та ін. Експорт вітчизняних препаратів сконцентрований переважно до країн СНД, що пояснюється значним контролем якості на європейських ринках.

Починаючи з 2010 р., частка препаратів українського виробництва зростає у грошовому вираженні й знижується в натуральному. Щодо закордонних лікарських засобів, то тут спостерігається протилежна тенденція (рис. 1).

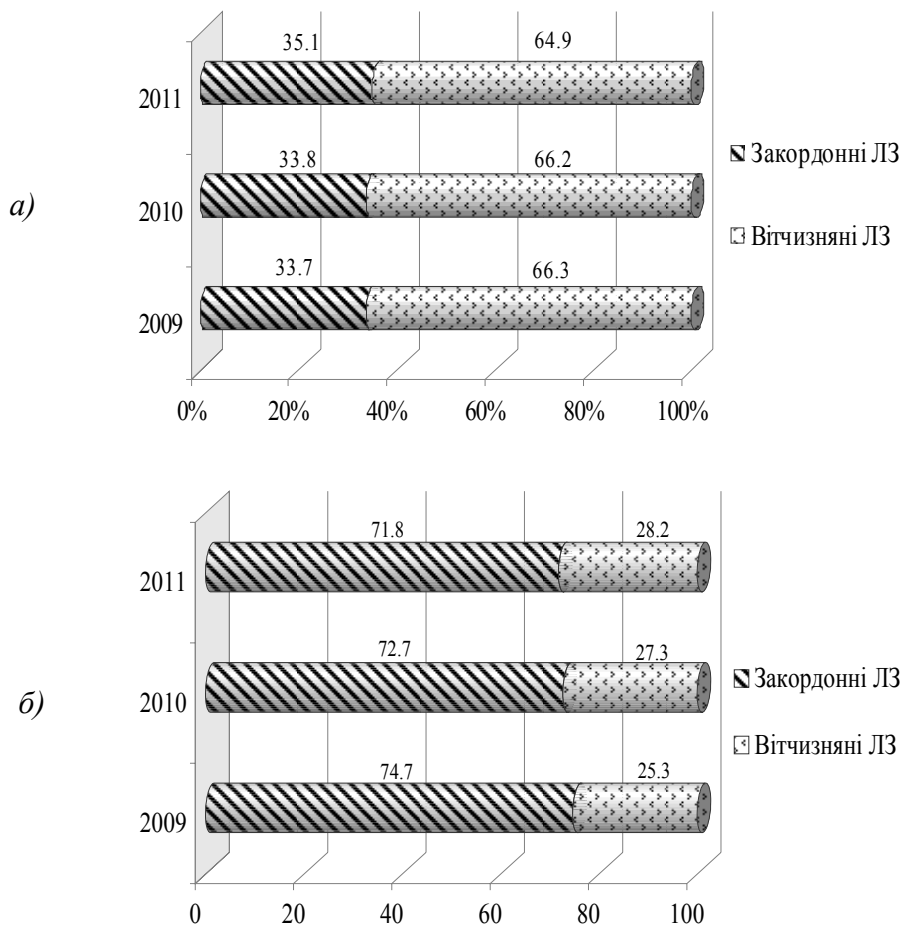

Рис. 1. Динаміка продажів лікарських засобів, %:
а) у грошовому вираженні; б) у натуральному вираженні [7]

Майже 86 % споживання лікарських засобів забезпечують аптечні мережі, проте кількість точок продажу скорочується, а частка аптек збільшується. За період з 01.11.2010 р. до 15.12.2011 р. кількість кіосків зменшилася на 59 %. З одного боку, це позитивне явище – нівелюється ризик продажу фальсифікованих ліків, а з іншого – знижується доступність лікарських засобів, внаслідок чого зменшуються обсяги продажів, приріст яких на початку 2011 р. становив 22 %, а через рік – лише 11 % [1].

Середнє навантаження на один аптечний заклад становить 3.3 тис. осіб, що цілком відповідає європейським нормам (у Греції – 1 143, Данії – 17 869, Франції – 2 641, Німеччині – 3 833) [7].

Рентабельність аптечних мереж в Україні становить 0.24 %, а ліквідність – лише 1.0 %. Проте ринок дистрибуції характеризується великим рівнем консолідації. Частка п'яти найбільших дистриб'юторів (БадМ, Оптіма-Фарм, Альба Україна, Фра-М, Вента) у структурі постачань лікарських засобів у 2011 р. досягла 87.2 % (рис. 2).

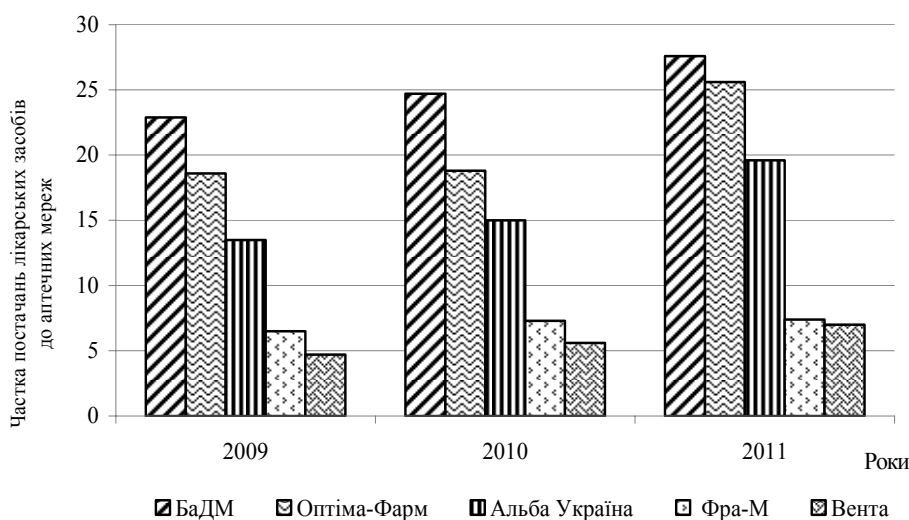

Рис. 2. Динаміка постачань лікарських засобів в аптечні мережі дистриб'юторами, % [7]

За обсягом аптечних продажів, 10 лікарських засобів, які становлять за номенклатурою лише 0.5 %, сумарно акумулюють 10 % ринку. Серед них на перших позиціях – актовегін, есенціале, мілдронат, но-шпа та ін. [1].

Станом на 2011 р. в Україні 11 підприємств мають сертифікати відповідності до вимог виробничої практики (GMP ЄС) – міжнародні стандарти та правила, які регламентують організацію виробництва й здійснюють контроль за якістю на всіх стадіях технологічного процесу [1]. Найбільшу кількість сертифікованих дільниць має ПАТ "Фармак".

У цілому обсяг фармацевтичного ринку в 2011 р. – 27 млрд грн за 1.9 млрд упаковок, на якому частка вітчизняних лікарських засобів становила у грошовому еквіваленті 28 %, імпортного – 72 %. На фармацевтичному ринку України домінують закордонні генерики – непатентовані лікарські препарати, що є відтворенням оригінальних, на які закінчився термін патентного захисту. Це відбувається, незважаючи на активізацію їх випуску вітчизняними виробниками. Розробка аналогових ліків надзвичайно дорого коштує – обсяг інвестицій в один

генеричний препарат починається з 20 млн грн, тому левову частку в структурі виробництва вітчизняних компаній посідають ліки радянського періоду [7].

На IV Всеукраїнському *PHARMA INDUSTRY FORUM 2012* зазначалося, що впровадження реімбурсації (англ. *reimbursement* – виплата компенсацій) призведе до зростання споживання дешевих препаратів, основним критерієм включення яких до формуляру стане низька ціна, а кількість нозологій (хвороб) для реімбурсації буде обмежена. У розвинених країнах основою реімбурсації є обов'язкове медичне страхування, яке в Україні не затверджено законодавчо [8].

Ще однією проблемою є те, що нерідко на ринок потрапляють лікарські засоби, які не відповідають прийнятим у міжнародній практиці критеріям ефективності, безпеки та якості. В обігу лікарських засобів має місце фальсифікована фармацевтична продукція.

Надмірне поширення серед населення набуває практика самолікування, спричинена неконтрольованою і недоброчесною рекламою та промоутерством фармацевтичної продукції, а також інтернет-аптеки, які є основним джерелом розповсюдження фальсифікованих лікарських засобів.

За підсумками парламентських слухань, які відбулись у червні 2011 р., розроблено рекомендації щодо розв'язання зазначених проблем цієї галузі. Основна увага надається необхідності внесення змін до чинного законодавства, що регулює фармацевтичний ринок України. З метою її вирішення сформовано концепцію державної програми "Розвиток імпортозамінних виробництв в Україні та заміщення імпортованих лікарських засобів вітчизняними, у тому числі біотехнологічними препаратами та вакцинами" [9; 10]. Розробники цієї концепції вважають, що набагато нижчі ціни на лікарські засоби – генерики вітчизняного виробництва – сприятимуть раціональному використанню бюджетних коштів, а отже, дадуть змогу покращити забезпечення населення ліками, і запевняють, що в Україні є всі передумови для розробки та виробництва якісних, ефективних, безпечних і доступних лікарських засобів.

Проект концепції, на нашу думку, спрямований перш за все на захист інтересів фармацевтичних компаній, нехтуючи проблемами пацієнтів, які потребують медичної допомоги, оскільки вони позбавляються можливості доступу до інноваційних ліків.

Викликає сумнів п. 5.2. проекту концепції, в якому пропонується доповнити перелік для ввезення на митну територію України незареєстрованих лікарських засобів. Зокрема, для проведення їх розробки, у тому числі відпрацювання технології виробництва дослідних серій, апробації аналітичних методів контролю якості препаратів і

для наукових досліджень. Ввезення незареєстрованих лікарських засобів може призвести до зловживань.

Зовсім не зрозумілим є також п. 5.3. проекту концепції, оскільки скасування норми щодо терміну захисту ексклюзивного лікарського засобу не тільки суперечить нормам українського законодавства, а й може призвести до порушення міжнародних зобов'язань і до недобросовісної конкуренції.

Проблемою фармацевтичного ринку є те, що в Україні виробляються ліки не за переліком Державного формуляру, а, навпаки, формуляри складаються за асортиментом лікарських засобів. Крім того, має місце зайве призначення ліків і обмеженість впливу лікаря на ці дії.

Проект концепції розроблено без урахування інтересів пацієнтів і практикуючих лікарів, а отже, реалізації концепції притаманні певні ризики через суттєву необґрунтованість надання переваг вітчизняним виробникам.

Таким чином, для вирішення проблем ринку фармацевтичних товарів в Україні потрібно внести низку ключових змін до законодавчої бази, ввести референтні ціни на основі реімбурсації, розробити заходи щодо імпортозаміщення та зважені ліцензійні умови виробництва й торгівлі лікарськими засобами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Фармацевтичний ринок України: реалії та перспективи.* — Режим доступу : z-l.com.ua/ua/newsid/187.
2. *Фармацевтический маркетинг. Принципы, среда, практика* / [Микки С. С., Коласса Е. М., Перкинс Г., Сикер Б.] ; пер. с англ. Н. Мефодовская. — М. : Литтера, 2005. — 392 с.
3. *Чибисова М. Против течения: проблемы украинской фармации* / М. Чибисова. — 2010. — Режим доступа : <http://www.provisor.com.ua>.
4. *Мнушко З. М. Менеджмент та маркетинг у фармації : підруч. [для студ. вузів]* / З. М. Мнушко, Н. М. Діхтярьова ; за ред. З. М. Мнушко. — Х. : Вид-во НФаУ, Золоті сторінки, 2009. — 448 с.
5. *Немченко А. С. Актуальность внедрения формулярной системы в Украине* / А. С. Немченко, И. В. Жирова, А. А. Котвицкая. — Режим доступа : <http://www.provisor.com.ua>.
6. *Толочко В. М. Загальні аспекти та специфіка вітчизняного фармацевтичного маркетингу* // Провізор. — 2008. — № 5. — С. 47.
7. *Фармацевтический рынок Украины: итоги 2011 года* / MEDPHARMCONNECT. — Режим доступа : <http://medpharmconnect.com>.
8. *Про реалізацію пілотного проекту щодо запровадження державного регулювання цін на лікарські засоби для лікування осіб з гіпертонічною хворобою* : Постанова Кабінету Міністрів № 3401 від 25.04.2012 р. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/340-2012-%D0%BF>.

9. *Рекомендація парламентських слухань на тему "Про сучасний стан та перспективи розвитку фармацевтичної галузі України"* : Постанова Верховної Ради України № 3901–IV від 6 жовтня 2011 р. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/lows/show/3901-vi>.
10. *Концепція Державної цільової програми "Розвиток імпортованих лікарських засобів вітчизняними, у тому числі біотехнологічними препаратами та вакцинами на 2011–2021 роки"*. — Режим доступу : www.apteka.ua/artide/78579.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2012.

Артамонова Г. Реалии рынка фармацевтической продукции в Украине. *Приведен анализ структуры и динамики рынка фармацевтических товаров в Украине в посткризисный период. Выявлены проблемы, тормозящие его развитие. Представлены предложения по совершенствованию законодательной базы регулирования отечественного фармацевтического рынка.*

Ключевые слова: фармацевтический рынок, лекарственные средства, генерики.

Artamonova G. The reality of the pharmaceutical market of Ukraine. *The article analyzes the structure and the dynamics of Ukraine's pharmaceutical market development. The author establishes that comparing to other spheres of economy the market under consideration is characterized by stability and vibrancy and ranks second after Russia by the market scope among the CIS countries.*

The author determines that during the last years the retail segment has been dominating both in the monetary and in the natural expression. As far as the hospital segment is concerned, there is a declining trend in this segment's sales volume caused mainly by the lack of the government support of the medical institutions of Ukraine.

The results of the analysis of the quantitative composition of pharmaceutical products by their types and origin reveal that this market is import-dependent.

The analysis of the pharmacy network that provides s of pharmaceutical drugs consumption shows the declining sales volume and insufficient consolidation. However, the distribution market is characterized by a high degree of consolidation and by the trend of growth of its share in the structure of pharmaceutical products supply.

The author has revealed the problems that require urgent solutions.

The results of the volume analysis of the pharmaceutical products market have proven that in Ukraine generics of foreign manufacture are domineering. In addition to that, taking into account high cost of development of new analog pharmaceutical products, the pharmaceutical drugs of the Soviet time still possess the lion's share in the structure of the domestic manufacture of the pharmaceutical products.

The author analyzes the concept of the State Program for Import Replacement.

The author proves that this draft concept is unmotivated and its implementation can lead to the slowdown in the development of the market in question. It has been proven that the introduction of reimbursement in Ukraine at the current stage is problematic because no procedures of introduction of this really efficient mechanism as well as no legislative basis for regulating pricing and quality control have been developed.

Key words: the pharmaceutical market, pharmaceutical products, generics.